

A macska és a szökőkút – Magyarázatok saját szöveghez

Arra kértek, hogy tudós filozófusok előtt, felvezetésképp tartsak valami kis előadást a költészet és a gondolkodás összefüggéséről, nyilván költői szemszögből. Hatalmas nagy téma. Úgy fogok eljárni, mint Karinthy költője, aki a Marsra keveredik, ahol felkérlik, hogy tartson előadást a marslakóknak az emberiségről, ő pedig hosszas töprengés után felolvassa „Az én lelkem” című költeményét, ami tegnapelőtt jelent meg a „Beszterce és Vidéke” „Innen-Onnan” rovatában, elöl, fejcikknek.

Rövid töprengés. Gondol-e valami nagyot (vagy érdekeset) a költő? Tud-e többet, mint az úgynevezett átlagember vagy az átlagfilozófus? Vagy csak sejt? Az ihlet állapotában, valamiféle révületben megsejt valami fontosat? Esetleg versírás közben kapcsolatban áll az égiekkel, mint egy sámán, és közvetít? (A dal szüli énekesét?) De mit közvetít, mert a sámánnak elsősorban azt kell kitálcálnia, lesz-e eső, és őt magát inkább a miatt csodálják, hogy kapcsolatban áll a magasabb hatalmakkal. Értelmezi-e a világot a költő, miközben költ, vagy értelmez-e akármit, s ha igen, akkor mit? Az életet, a létezést, a saját lelkét?

Vannak ugye a „gondolati versek”, tanultuk őket az iskolában, azokban bizonyára vannak súlyos gondolatok, de érdekes módon nem csak gondolatok vannak bennük, hanem költői képek is, amik feltehetően lényegileg hozzátartoznak ezekhez a versekhez, de irodalmi eszközökkel kell őket kezelni. Másrészt ott van a „szerelmes vers” vagy a „tájleíró költemény” kategória, akkor azok semmit nem mondanak az életről, a létezésről vagy a lélekről? Nyilván mondanak, csak absztrakció kérdése az egész. De akkor a „végső tanulságot” gondolta-e a költő? Gondolta a fene?

Egyáltalán: érdekli-e az olvasót, hogy mit (milyen súlyos gondolatokat) gondolt a költő? Vajon azért olvasunk-e verseket, hogy lényegi gondolatokra találjunk vagy jussunk az életről? Illetve csak a versekben (irodalomban, művészetben) találhatunk vagy juthatunk-e lényegi gondolatokra? Egy tudományos cikk nem mondhat ugyanolyan lényegeset, mint egy vers? Költőien lakozik az ember? Emeljük ki – Heidegger nyomán – a költészetet (a költést) az irodalomból? Nem tudom, én költőként a költészethez lényegileg hozzátartozónak érzem a verset, a produktumot, a tárgyat, aminek íze, bűze van.

Ha a végeredmény felől nézzük, a költészet meglehetősen összetett módon működik. Egy versnek ugye van ritmusa, zenéje, retorikája, vannak benne képek, esetleg van benne történet vagy valamiféle dramaturgia, és persze lehetnek benne „gondolatok” is, általánosabb jellegű kijelentések. Ezek ideális esetben együtt

hatnak az olvasóra, de van olyan is, hogy csak az egyik vagy a másik vagy a felsoroltak közül kettőnek az együttes hatása szerez élményt egy adott pillanatban az olvasó számára, és ki merné azt mondani, hogy akkor nem jól használta a verset? Nem is biztos, hogy az olvasónak értelmező tevékenységbe kell fognia ahhoz, hogy hasson rá a vers. Mesélték nekem, hogy egy neves lélekismerő úgy gyógyított ki valakit a hosszú ideje tartó levertségéből, hogy mondta neki, képzeljen el egy vízesést. Az illető elképzelt egyet, és csodák csodája, máris jobb belátásra tért a saját életéről. Egy másik történet szerint egy pszichológus úgy kezelte egy férfi idült alkoholizmusát, hogy azt mondta neki, menjen el a fűvészkerthbe, és nézze meg a kaktuszokat. A férfi elment, megnézte őket, s utána egy csepp alkoholt nem ivott. Ilyesmit a verssel kapcsolatban is el tudok képzelni, bár az alkoholizmus ellen talán nem alkalmazható széles körben. Az is előfordul, hogy van ugyan „gondolat” a versben, de az nem önmagában megrázó erejű, hanem attól, hogy milyen előzményekre, képekre következik. Máskor meg magukból a képekből, a képek milyenségéből, a vers formájából vonható le többé-kevésbé közvetlenül valami tanulság. Ha viszont értelmez az olvasó, mégpedig egyre elvontabb szinten, hogy végül eljusson valami nagyon általános tanulságig, aminek netán még filozófiai relevanciája is van, az se olyan egyszerű folyamat, hiszen nyilvánvaló, hogy nem csak a szövegre támaszkodik, hanem mozgósítja saját tapasztalatait és gondolatait is önmagáról, a világról, más szövegekről stb.

Az alkotás – nem kell mondani – hasonlóképp összetett dolog. Ami a gondolati részét illeti, azt én hajlamos vagyok úgy felfogni, hogy a költő jelentéseket rejt el a versben, pontosabban: különböző szintű jelentésfolyamatokat indít el – ezek a hangzás keltette benyomásoktól a szavak asszociációs körén és a képek összefüggésein át egészen általános elvekig terjedhetnek. Írás közben nem nagyon tudja a költő, mi lesz a folyamatok vége, vagy talán némelyikről tudja, hová torkolthat, némelyikről halvány gőze sincs, de az biztos, hogy valamiféle nyitottságot és szabadságot meg kell őriznie, miközben valamiféle egységességre is ügyelnie kell. Persze tekinthetjük ezt is értelmezésnek, a világról való gondolkodásnak, de elég sajátos gondolkodásról van itt szó: úgy értelmezni valamit, hogy az értelmezés rögtön visszakapcsolódjon a konkrétumokhoz, úgy kifejtteni valamit, hogy a kifejtést is előről ki kelljen fejteni, úgy megmutatni valamit, hogy az el is legyen rejtve.

Az én lelke. Az alábbiakban megpróbálom utólag rekonstruálni, milyen jelentésfolyamatokat indítottam útjukra egy hosszabb vers egyik részében. Azért választottam ki ezt a részletet (*Kéregtorony*, VI/2), mert van benne egy kis ironikus játék a (meddő) gondolkodással, illetve a (tartalmatlan) megvilágosodással. Azt a frenetikus élményt dolgoztam fel, hogy nyári napon elmentem egy lágymányosi kerthelyiségbe, és ittam ott valamit.

Mert egyébként akkoriban, két éven át bizonyos, rajtam kívül álló, családi okokból New Yorkban laktunk. Nem szerettem ott lenni, nem volt semmi dolgom, csak értelemszerűen a gyerekekre vigyázni, angolul alig tudtam, szűk, udvari lakásban laktunk, elég ronda környéken, de egyébként az egész város látványa,

építésze idegen volt nekem, nem szerettem. Legfeljebb hogy ilyen híres városban vagyunk, az volt a jó. Volt egy köztes nyár, szünidő, amikor itthon voltunk. Az egyik szép, napsütéses délelőtt elindultam az utcánkon. Nem sokkal előtte felocsolták az utcát, csillogott a víztől az aszfalt. Nagyon tetszett, hogy az utcában végig kerítések vannak, mert New Yorkban alig láttam kerítést. A kerítések és az úttest fölé hajló lombok hosszú, zöld, napfényes alagútát képezték. Sétálni indultam, mert volt egy szabad délelőttöm, ritka dolog volt, szokatlan is, álombeli természetességgel lépegettem, amelyről utólag ugye ki szokott derülni, hogy meglehetősen furcsa természetesség az adott körülmények között. Aztán egy hirtelen ötlettel lekanyarodtam jobbra a keresztutcába, a közeli kocsmá felé. A kocsmának volt egy nem túl nagy kerthelyisége, amelyet viszonylag magas falak és a falakon túl magas fák vettek körül. A falak nyilván azért voltak magasak, hogy a környező házak lakóinak ne kelljen minden este végignézniük a mulatozást, bár a környéket nem olyanok lakták, akik hajlamosak lettek volna a hangos mulatozásra, kivéve azt a férfit, aki házunk alagsorában élt, s ha berúgott, az udvarra kiállva üvöltve szidta úgy általában a nőket. Nekem inkább talán védettséget jelentettek a falak, hogy bent vagyok, miközben azért kint is vagyok, megáttélesen ismerősséget, például az anyanyelvet. A kerthelyiség közepén szökőkút üzemelt, már nem emlékszem, volt-e hozzá szobor, mindenesetre kellemesen betöltötte a teret a csobogás. Tulajdonképpen furcsa hely volt, félig szoba, félig park, közepén a szökőkút, amelyről nem lehetett nem tudomást venni. Leültem ebben a kerthelyiségben, és ittam valamit. Délelőtt lévén csak kevesen voltak, egy fiatal párra emlékszem, és másra nem is. Csak ültem ott, és szabadon me-rengtem, nem kellett semmit sem átgondolnom, semmit se kitalálnom. Egyszer csak észrevettem a fal tetején egy macskát, lassan végigment a falon, mint aki-nek most éppen nincs olyan sürgős dolga, de mégsem maradhat tétlen, aztán egy pillanatnyi této-vázás után leugrott a szomszédos kertbe, eltűnt. Akkorra már ettől az álomszerű, mégis közeli, kézzelfogható környezettől és az elfogyasztott kis alkoholtól olyan tudati állapotba kerültem, hogy ennek a macskának is jelentőséget tulajdonítottam, valamiféle szótlán hírvivőnek képzeltem el, aki az ismeretlenből érkezik és az ismeretlenbe tart, közben pedig végigmegy a bennünket körülvevő tér, a látókörünk és a gondolkodásunk határmezsgyéjén, szótlán hírvivő, aki jelenlétével figyelmeztet valamire. Valószínűleg személyesebb figyelmeztetésnek kellett (volna) tartanom ezt az egy szál macskát, mint azokat a reklámléghajókat, amelyek – mint azt ugyanennek a versnek egy későbbi helyén megírtam – az óceán partján, a száraz, a nedves és a légnemű végletek találkozásánál, tehát a kerthelyiség ellentétes megfelelőjénél, de valamiképp szintén mámoros figyelemmel kísérve úszkáltak keresztül-kasul a levegőben, vagy mint az a teherhajó, amely kifejezetten a horizonton, az érzékelhető világ határmezsgyéjén, egyszersmind az elgondolható otthon irányában araszolgatott A pont felől B pont felé, aztán a következő felpillantásnál már – csodák csodája – B pont felől C pont felé. Itt, az óriási vidámpark és a végtelen óceán között, a homokban heverésző embersokaság számára inkább csak karneváli figyelmeztetésről lehetett szó a reklámok vagy a teherhajó ürügyén, olyan felhívásról, amelynek az

általános figyelmeztetés-jellegét már elfelejtettük, és amelyet könnyen felülírt az aktuális, konkrét félelem.

Most már látom, hogy ugyanígy, figyelmeztetésként kellett volna kezelnem azt az idős házaspárt is, amelyik – a könyv első versének eleje szerint – ugyanezen a környéken, az autóm ablakának látóhatárán haladt el bosszantó lassúsággal, de ott inkább a józanság volt a fontos számomra, a véletlen, hogy miért éppen akkor, amikor sietek, a találgatás, hogy egyébként mit csinálhatnak, szóval a hétköznapi, figyelmetlen állapot, amelyből aztán mégis valamely természeti jelenséget elpiszkoló emberi beavatkozás tesz lehetővé néha némi kipillantást.

Hogy a kerthelyiségben a macska vajon mire figyelmeztetett engem, és kizárólag csak engem, hiszen mások szemmel láthatólag az úgyszólván kihívó lassúság ellenére sem vették észre, azt én akkor nem tudtam, legalábbis nem fogalmazódott meg bennem. Utólag azt lehetne mondani, hogy – persze szigorúan a helyzetből adódóan – arra figyelmeztetett, hogy becsüljem a pillanatot, amely lehetett élet-pillanat is, és tényleg, akkori életszakaszomnak ez volt az utolsó nyugodt, gondtalan pillanata, de legalábbis egy olyan pillanata, amikor még el lehetett feledkezni a családi gondokról, azok még nem mutatkoztak meg leplezetlenül. Ha ebbe akkor nem gondoltam is bele, nyilván azért megbecsültem ezt az életre vonatkozó pillanatot is, hiszen megírtam és összefüggésbe állítottam egy korábbi és egy későbbi idővel, sőt, némileg ugyan homályosan, de a még korábbi, a kezdeti emlékekkel is, a gyermekkor kiszáradt kútjával, hogy úgy mondjam, amely a maga konkrétságában úgyszintén egy többé-kevésbé zárt, csarnokszerű, sajátter-szerű környezetben állt, és pelikán-szoborként a szülői gondoskodást és a gyermeki gondtalanságot jelképezte volna szelíden, ha nem felejtődött volna el a jelentése, és ha nem nyomta volna el durván a melléje telepített szovjet hősi temető és a téglaoobeliszkes, vörös csillagos emlékmű.

De vonatkozhatott a macska néma figyelmeztetése az adott pillanatra is, ott a kerthelyiségben, hogy azt becsüljem meg, és valóban, később olyasmire figyeltem fel, amiről úgy gondoltam, hogy csak akkor és ott történhetett meg: a szökőkút felszökő vize pályájának csúcspontján elérte azt a fénynyalábot, amely a lombokon át, a magas fal fölött behatolt a kerthelyiségbe. A tér közepén, kicsivel fejmagasság fölött csillogó aranyszínűvé változott a víz, illetve – ahogy ott rögtön elképzeltem – a víz és a fény álmokémiai vagy alkímiai egyesülésével valami sajátos halmazállapotú arany keletkezett. Ráadásul később úgy emlékeztem, hogy június 20-a táján voltam a kerthelyiségben, talán éppen 21-én, a nyári napforduló idején, amikor a legmagasabban delel a nap, és lehet, gondoltam, hogy csak ezen az egy napon esik a behatoló fénynyaláb a szökőkút fölé olyan szögben, hogy a víz még elérje.

Ennyi történt. Ezt aztán megírtam, de az a gyanúm, olyan jelentéseket tettem lehetővé, amelyekkel magam sem voltam teljesen tisztában. Csak remélni tudom, hogy a könyv egésze ad valami hozzávetőleges magyarázatot.

A könyv ugyanis, a *Kéregtorony* lényegében naplószerű, a puszta túlélés, a puszta működés alkalmoszerű regisztrációja. Ebbe a naplószerűségbe kerülnek bele bizonyos emlékképek, részben a napi működés képeihez kapcsolódva, rész-

ben pedig szakadásos vagy tagadásos alapon. A működésnél a leglényegesebb kérdés az optimális hőfok, a hideg-meleg kérdése, ahol nyilvánvalóan a meleg a jó, az teszi lehetővé a pozitív, élményszerűen megélt összeolvadást a természettel, szemben a hegymászófilmekkel, ahol inkább összefagyásról lehet beszélni. A hidegnél még a korhadás melege is jobb, vagy az a meleg, amit a korhadásról el lehet képzelni, hőleadás egy biológiai folyamatban, mint ahogy a hőelvonás is elképzelhető jelenség egy kémiai katasztrófa, a műanyagrobbanás során – ezekről az első, téli-tavaszi részben esik szó. A természettel való összeolvadás – megfelelő hőmérsékleten, nyáron – templomi élmény, illetve amilyennek egy templomi élménynek kellene lennie, ünnepi aktus, amikor a világhoz nem szabad hozzányúlni, ünnepi működés, a működés legfejlettebb foka, más tekintetben szünet, szakadás. És nagy eséllyel valami véres eseményre való visszaemlékezés – a könyvben esik szó ilyenekről is, konkrétan három halálos balesetről, amelyek mind békés, ismerős természeti környezetben történtek meg, mondhatnám: tragikus összeolvadásként.

A működés az emlékek kérgesedése, de az egyetlen lehetőség, ha az ember valamilyen megfontolásból az életet választotta (vagy benne maradt), és erre azért talán lehet következtetni a szövegből, hogy vannak ilyen szempontok. Amellett ez a fajta folytonosság szótlanságot is jelent, vagy a beszéd eltérülését, a sors kibeszéletlenségét vagy kibeszélhetetlenségét. Hogy nem lehet mondani semmit, főképp semmi biztosat. Hogy minden tanulság csak újabb bajokat okoz.

Az éteri, álomkéimiai, csillagászati léptékű, már-már kozmikus egyesülés után, a végén szó esik egy másik természeti egyesülésről is, amely sokkal személyesebb jellegű, köznapibb, szorosabban kapcsolódik a testi működéshez, az emberi kapcsolatokhoz. Bizonyos fajta nyugalmi állapot eléréséről esik szó, feküdni a homokban az előbb említett óceán partján, miközben a középkori alkimisták csökevényes utódai a technikai fejlődés csúcsán álló detektorokkal keresik az eltemetett vasat, nem csinálni semmit, nem félni, nem érezni. Ez aztán a jövőbe tolódik, ez az egyetlen biztos dolog, hogy mégis legyen valami a kezünkben.